

Siegfried Reda (1916-1968)

Herdacht in de schaduw van Reger

Er was dit jaar geen ontkomen aan: honderd jaar geleden overleed Max Reger. Dit had tot gevolg dat zijn orgelwerken tijdens vele concerten tot klinken kwamen. Ter vergelijking: aan de muziek van Jean Langlais, die 25 jaar geleden overleed, is nauwelijks aandacht besteed. Om nog maar te zwijgen van de muziek van Siegfried Reda¹ - die kwam al helemaal niet aan bod. Nou ja, dat is niet helemaal waar: in de Utrechtse Dom en tijdens het Internationaal Heinrich Schütz Festival in Den Haag is aandacht geweest voor deze componist. Ten opzichte van Reger verbleekte echter de aandacht voor Siegfried Reda. Wat is de oorzaak daarvan? Dit artikel is een bescheiden kennismaking met de componist Siegfried Reda. In het Nederlands is niet veel over hem geschreven. Ook dat is opmerkelijk. Heeft dat te maken met de mate van toegankelijkheid van zijn muziek?

Siegfried Reda wordt op 27 juli 1916 geboren in Bochum. Als hij elf jaar is ontvangt hij zijn eerste muzieklessen. Wanneer hij 17 jaar oud is, neemt hij les bij Otto Heineremann (1887-1977) (organist van de Dom te Dortmund) en vervolgt hij in 1934 zijn studie Evangelische Kirchenmusik aan het conservatorium in Dortmund waar Heineremann zijn leraar blijft. Deze tweejarige studie Kerkmuziek-B sluit Reda *cum laude* af. Oskar Söhngen (1900-1983) is één van de examinatoren. Söhngen ziet potentie in Reda en moedigt hem aan zijn studie voort te zetten. Van 1938 tot 1945 is hij organist van de Erlöserkirche in Berlin-Lichtenberg. Het is in deze periode dat hij tot eind 1940 compositie studeert bij Ernst Pepping (1901-1981) en vanaf 1941 bij Hugo Distler (1908-1942). De studie bij Distler is echter van korte duur: in 1941 wordt Reda in krijgsdienst naar het Oostfront gezonden. Na de oorlog werkt Reda korte tijd als kerkmusicus in Gelsenkirchen en in zijn geboorteplaats Bochum. In 1946 wordt hij aangesteld als directeur van het *Evangelisches Kirchenmusik Institut* aan de Folkwangschule in Essen. In 1953 wordt hij benoemd als muziekdirecteur aan de Petrikerche in Mülheim an der Ruhr. Vanaf 1962 tot zijn dood verzorgt Reda ieder jaar een zomercursus Moderne Muziek (vanaf 1966 gecombineerd met Reger) voor organisten tijdens de Haarlemse Zomeracademie. In 1964 ontvangt hij de Ruhr-prijs voor kunst en wetenschap van de stad Mülheim. Geheel onverwacht overlijdt Siegfried Reda op 13 december 1968.

Periodes

De ontwikkeling van Siegfried Reda als componist valt in drie episodes in te delen:²

Deze foto en afbeelding op pag. 27: Siegfried Reda bespeelt het Shuke-orgel in de St. Petri-kerk te Mülheim (foto van onbekende fotograaf, 1966)

Achtergrond

Orgelwerken³

1939	Kleine Orgelstücke (manualiter)
1941	Choral-Suite
1946	Choral-Spiel-Buch (für Tasten-Instrumente)
1947-1948	3 Orgelkonzerte
1947-1952	4 Choralkonzerte
1951	Triptygon
1951	Marienbilder
1953	7 Monologe
1957	Preludium, fuga und quadruplum
1957	Choralkonzert 'Ich weiss ein lieblich Engelspiel'
1959	6 Intonationen und Cantus-firmus-Stücke zu Adventsliedern des EKG
1960	Sonate
1961	Laudamus te
1961	Servite Dominio
1964	Meditationen über das Passionslied 'Ein Lämmlein geht und trägt die Schuld'
1965	Choralphantasie über "Herzlich lieb hab ich dich, o Herr"
1966	Toccata novenaria modos vertens

- de vroege periode, tot eind jaren veertig;
- de middenperiode, de jaren vijftig;
- de late periode.

In de eerste periode is de invloed van Distler hoorbaar.⁴ De middenperiode kenmerkt zich door een verschuiving naar een meer expressieve vorm. In de late periode ontwikkelt Reda zijn idioom en wordt hij vrijer in de gekozen vormen.

Eén van de kenmerken van Reda's muziek is zijn gedifferentieerde articulatie. Vandaag de dag is nadenken hierover van wezenlijk belang voor de interpretatie van welk (orgel)werk dan ook, maar destijds speelde men, over het algemeen genomen, streng legato, geheel conform de traditie van de negentiende eeuw. Door zijn studie bij Distler, en ook de con-

aan- en afspraak van de orgelpijp. Zo heeft hij de ontwikkeling van de orgelklank letterlijk en figuurlijk 'in de hand' en weet hij de expressieve mogelijkheden te vergroten. De combinatie van de vele vormen van non-legatospel met legatospel levert een groot scala aan klankvorming (en dus: expressie) op.

Orgelbeweging

Wanneer Siegfried Reda in 1953 tot *Kirchenmusikdirektor* aan de Petrikirche wordt benoemd, wordt nog steeds aan het herstel van deze kerk gewerkt. Als gevolg van het bombardement op 22 en 23 juni 1943 was de kerk zeer zwaar beschadigd geraakt: het dak en de tussengewelven werden volledig vernietigd en ook de muren liepen zware schade op. Het Dalstein

& Haerpfers-
orgel uit 1913
werd bij deze
luchtaanval
verwoest. Bij
de bouw van
het nieuwe
Schuke-orgel
in 1959 is Reda
als adviseur be-
trokken. Door
zijn studie bij
Distler is Reda
beïnvloed door

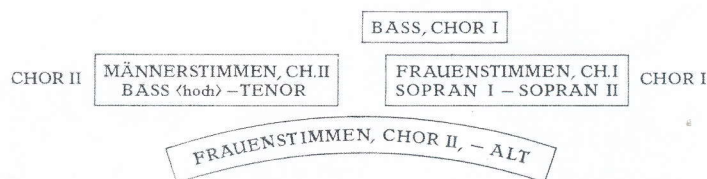
Nun danket all und bringet Ehr

The image shows a musical score for the hymn 'Nun danket all und bringet Ehr'. It consists of two systems of music, each with a treble and bass staff. The first system begins with a treble clef, a common time signature, and a dynamic marking of 'c.f.' (crescendo fortissimo). The melody is written in the treble staff, and the bass staff provides a harmonic accompaniment. The second system continues the piece, ending with a double bar line. The notation includes various note values, rests, and accidentals, typical of a church organ setting.

Aus dem 121. Psalm
 Ich hebe meine Augen auf

CHORAUFGSTELLUNG

(äußerst weichtönend)

de ideeën van de *Orgelbewegung*. Als gevolg daarvan staat voor het nieuwe instrument in Mühlheim het Noord-Duitse barokorgeltype model. De opzet is een modern orgel te bouwen, maar dan wel op basis van een gewijzigd klassiek uitgangspunt. Om een enkel voorbeeld hiervan te noemen: het Solowerk wordt als Rugpositief uitgevoerd. Vanwege de dispositie hiervan vraagt dit om een andere aanpak dan het klassieke Rugpositief. Het Borstwerk is sterk geïntoneerd, waardoor het meer op de voorgrond treedt en nieuwe mogelijkheden biedt. Het Zwellwerk is verstoken van tongwerken. Gezien de grootte van de pedaalbezetting ontbreekt de koppeling pedaal-hoofdwerk. De aanwezige tremulanten zijn in snelheid verstelbaar. Ook in het ontwerp van de dispositie van 'zijn' orgel heeft Reda grote invloed: er worden registers gedisponeerd die hij van van belang vond.⁵ Ook op het gebied van intonatie geeft Reda advies: het nieuwe orgel wordt klanktechnisch naar zijn hand gezet.

Nog vóór de totstandkoming van het Schuke-orgel is het dit orgel dat hem inspireert, of wellicht noodzaakt, tot het nauwkeurig noteren van registratievoorschriften. Ook daarin is Distler zijn voorbeeld geweest. In bijvoorbeeld diens *Partita 'Nun komm, der Heiden Heiland'* (Op. 8 nr. 1, 1932) noteert Distler nauwgezet registratievoorschriften en de wijze van articuleren, waardoor de muziek aan zeggingskracht wint.

Koor

De functie van *Kirchenmusikdirektor* behelst de verantwoordelijk voor de kerkmuziek in de breedste zin van het woord. In die hoedanigheid valt het cantoraat hier ook onder. Het is wederom Distler die Reda al jaren eerder had geïnspireerd: bij een uitvoering in 1936 van Distlers *Totentanz* (1934) was hij onder de indruk geraakt van deze muziek. Het was in het Duitsland van de dertiger jaren vooral Distler die probeerde de échte betekenis van kerkmuziek opnieuw te ontdekken, namelijk haar dienende functie. Distler doet dit met voor zijn tijd moderne middelen, maar grijpt ook terug op componisten als Melchoir Vulpius (ca. 1570-1615) en

Heinrich Schütz (1585-1672). Frappant is het dat Reda als *Kirchenmusikdirektor* zoveel aandacht heeft voor het cantoraat, hoewel hij naar eigen zeggen vooral een instrumentaal denkend componist was.

In 1953 verschijnt het eerste deel in de serie *Das Gradualied*.⁶ Dr. Otto Brodde (1910-1982) en Siegfried Reda verzorgen respectievelijk het voorwoord en een inleiding over de invoering hiervan. In de inleiding schrijft Reda, bijna *en passant*: 'Bis auf einige Ausnahmen sind die C.F.-Sätze als selbständige Orgelchoräle verwendbar.' Feitelijk worden ons hier enkele koraalvoorspelen voor orgel in de schoot geworpen. Interessant is het kennis te nemen van de uitvoering die Reda voor ogen staat. Zo consciëntieus als Reda 'zijn' orgel vorm geeft, zo geeft hij ook vorm aan de klankopbouw van het koor. Een uitgetekende kooropstelling kan niet anders zijn dan het gevolg van zijn ervaringen met klankopbouw en klankuitstraling. Immers, de achterste rij zangers klinkt minder direct dan de voorste rij. In *'Das Psalmbuch' - Chormusik führt das Jahr der Kirche* is zo'n kooropstelling in een enkel geval gedetailleerd opgenomen (zie de muziekvoorbeelden van Psalm 121 hierboven en Psalm 126 op de volgende pagina). Allerlei aanwijzingen over de manier van uitvoeren ontbreken niet. De indruk bestaat dat Reda de dirigent als 'organist' op de bok zet: de koorzangers dienen een

